

NR 1 • 2021



INTERVJU MED LÄRARFÖRBUNDETS JOHANNA JAARA ÅSTRAND/BILDER AV LÄRARE I CORONATIDER/
EN LIKVÄRDIG SKOLA?/SKOLSEGREGATION - EN TICKANDE BOMB





Innehåll

Nr 1 2021

- 5 **Ledare** Av: Leif Jacobsson
- 6 **Notiser**
- 8 **Intervju med Lärarförbundets Johanna Jaara Åstrand**
Av: Leif Jacobsson
- 12 **Lärarnas successiva samgående** Av: Anders Kjellberg
- 18 **Bildsidor**
- 20 **Bilder av lärare i coronatider** Av: Eva Skåreus
- 24 **Intervju med Stig-Björn Ljunggren** Av: Leif Jacobsson
- 28 **Högre utbildning i pandemins kölvatten**
Av: Teresa Cerratto Pargman och Ylva Lindberg
- 32 **En likvärdig skola?** Av: Ali Osman
- 37 **Skolsegregation – en tickande bomb** Av: Linnea Lindqvist
- 38 **Recensioner**
- 40 **Sista sidan**

Skribenter i Nio-Fem Nr 1 2021

Ali Osman/Teresa Cerratto Pargman/Ylva Lindberg/Leif Jacobsson/Linnea Lindqvist/
Anders Kjellberg/Eva Skåreus

Omslagsbild: Sergels torg under protester mot beslut 1981. Foto: Sven Oredson. TCO:s arkiv, TAM-Arkiv.

NIO-FEM

TIDSKRIFT OM ARBETSLIV & PROFESSION

Ansvarig utgivare

Lars-Erik Hansen

lars-erik.hansen@tam-arkiv.se

Redaktör

Leif Jacobsson

leif.jacobsson@tam-arkiv.se

Bildredaktör

Andreas Lindahl

Layout

Karin Didring

mejlatill@didring.se

Grafisk form

Melissa Rydquist

Illustratörer

Maria Jonsson, Ulf Lundkvist med flera

Omslag

Omslagsbild: Sergels torg under protest mot beslut 1981. Foto: Sven Oredson. TCO:s arkiv, TAM-Arkiv.

Tryck

Östertälje tryckeri

ISSN 2001-9688

Nio - Fem är en tidskrift som ges ut av TAM-Arkiv och som tidigare hette *TAM-Revy*.

Tidskriften innehåller artiklar om tjänstemanna- och akademikerrörelsernas historia och nutid, olika yrkesgrupper och arbetslivets förändring, rapporter och forskning, aktuellt på TAM-Arkiv och lyfter fram källmaterial ur arkiven.

Tidskriften utkommer 2-3 ggr/år.



TAM-ARKIVS MEDLEMMAR

Akademikerförbundet SSR

Civilekonomerna

DIK

Fackförbundet ST

Finansförbundet

Forena

Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter (FSA)

Förbundet Folkhögskollärarna

Förhandlings- och samverkansrådet PTK

Försvarsförbundet

Journalistförbundet

Kyrkans Akademikerförbund (KyrkA)

Läkarförbundet

Lärarförbundet

Lärarnas Riksförbund (LR)

Naturvetarna

Nordic Financial Union (NFU)

Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR)

Polisförbundet

Fysioterapeuterna

Sjöbefälsföreningen Offentliganställda (SBFO)

SRAT

Svenska Läkaresällskapet

Sveriges akademikers centralorganisation (Saco)

Sveriges Ingenjörer

Sveriges Psykologförbund

Sveriges Skolledarförbund

Sveriges Tandläkarförbund

Sveriges universitetslärare och forskare (SULF)

Fackförbundet Scen & Film

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)

Tull-Kust

Unionen

Vision

Vårdförbundet



Utbildning i coronatider

Snart sommarlov! Ledigt! Precis som förra året. Samtidigt: händelserna under året som gått har i grunden förändrat vårt skol- och utbildningssystem. För lite mer än ett år sedan – klassrumsundervisning. Idag – i hög utsträckning digital distansundervisning. Pandemin har i all sin komplexitet påverkat och omformat alla delar av samhällslivet: medicin, politik, ekonomi, media och utbildning. Det nya numret av tidskriften Nio-Fem fokuserar på utbildningen.

I en intervju med Lärarförbundets ordförande Johanna Jaara Åstrand berättar hon om de utmaningar som lärarkåren fått förhålla sig till under pandemin. Det har varit svårt för lärarna att upprätthålla den sociala kontakten med eleverna. Lärarkåren har dessutom haft att hantera vårdnadshavares, elevers och sin egen oro för att själva bli smittade av viruset. De två stora lärarorganisationerna *Lärarförbundet* och *Lärarnas Riksförbund* står också, i skrivande stund, inför ett vägval: ska de gå samman eller inte? I en historiskt inriktad text om *Lärarnas successiva samgående* visar sociologen Anders Kjellberg hur lärarförbundens historia är en historia om fackliga sammanslagningar.

Hur har lärarrollen påverkats av pandemin? I en text om *Bilder av lärare i coronatider* reflekterar Eva Skåreus, docent i pedagogiskt arbete och konstnär, kring hur förebilder och ideal kring läraryrket ser ut just nu.

Docent Teresa Cerratto Pargman och professor Ylva Lindberg diskuterar hur den högre utbildningen har påverkats av corona-restriktionerna. Digital teknik är inte endast en ”cykel för hjärnan” som Bill Gates en gång så träffande uttryckte det. Det är också ett kraftfullt verktyg för intellektuell och kulturell förändring. Hur vi aktivt och medvetet jobbar med och deltar i denna kulturella kursändring påverkar framtidens utbildning.

Har skolan reducerats till att bli en form av ”industriell barnomsorg”, en värmestuga? Det hävdar statsvetaren och debattören Stig-Björn Ljunggren i en intervju. Stig-Björn ställer frågor kring huruvida värdet av utbildning har minskat och om det i så fall kan ha påverkat lärarnas status.

Att ge alla elever en likvärdig skolgång är en officiell målsättning för den svenska skolan. Men hur är det i praktiken? Får alla barn samma chans? Ali Osman – docent i pedagogik – hävdar i artikeln *En likvärdig skola?* att elever från arbetarklassen och elever med utländsk bakgrund har mycket gemensamt när det kommer till mötet med den svenska skolan. Han menar att låga studieresultat bland dessa elever har att göra med deras brist på kulturellt kapital. Men hans forskning visar också att vissa elever med lågt kulturellt kapital ändå klarar sig bra i utbildningssystemet. Med rätt stöd – kunskapsmässigt och emotionellt – kan dessa elever lyckas i skolan.

Skolpengens konstruktion och friskolors rätt till kö har debatterats flitigt sedan tiden för remissvar på Björn Åstrands utredning *En mer likvärdig skola, minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning* gick ut den sista november 2020. I en avslutande krönika hävdar Linnea Lindquist, rektor, skoldebattör och författare till boken *En tickande bomb, en bok om skolsegregation* att den stora skillnaden mellan olika skolor i Sverige riskerar att slita isär samhället.

Vi kan vara säkra på att diskussionen kring skolan fortsätter även i framtiden. Trevlig läsning!

LEIF JACOBSSON
Redaktör





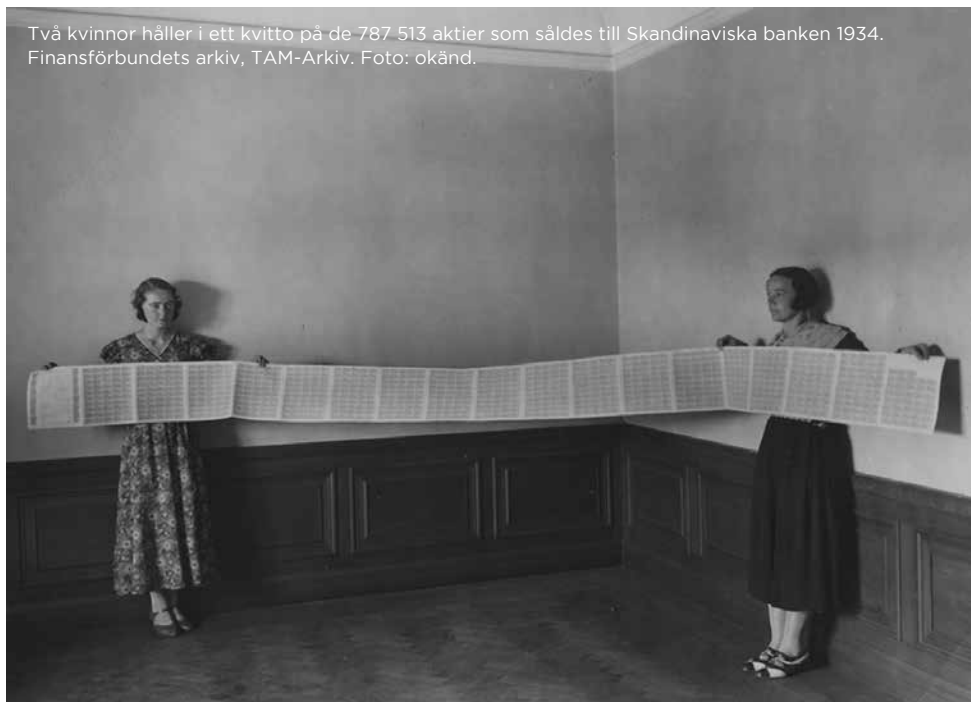
Ivar Kreugers aktier

Två tidstypiskt klädda 1930-talsdamer håller i ett fyra och en halv meter långt dokument. Vad är bakgrunden? Studerar vi baksidan av fotot kan vi läsa att de båda kvinnorna håller i en avräkningsnota, ett kvitto, på de 787 513 aktier i Bolidens Gruvaktiebolag som såldes till Skandinaviska banken år 1934. Det var fem år efter den stora börskraschen.

Bolidens Gruvaktiebolag bröt guld i Skellefteåtrakten. År 1929 förvärvade Ivar Kreuger 90 procent av aktierna i bolaget. Han försökte sedan öka produktionen kraftigt medan guldpriset ännu var högt. Tre år senare hade lyckan vänt. I mars 1932 hittades Kreuger död i Paris och både Kreugers dödsbo och företag Kreuger & Tolls konkursbo ställde krav på Bolidenaktierna. Frågan löstes genom att Skandinaviska banken – Kreugers ”husbank” – löste in aktierna på en offentlig auktion ...

Fotot, som hittades bland TAM-Arkivs handlingar, tillhör Finansförbundet, eller Svenska Bankmannaförbundet som organisationen hette fram till 1994. Bilden publicerades först i förbundets medlemstidning *Bankvärlden* nr 8, 1934.

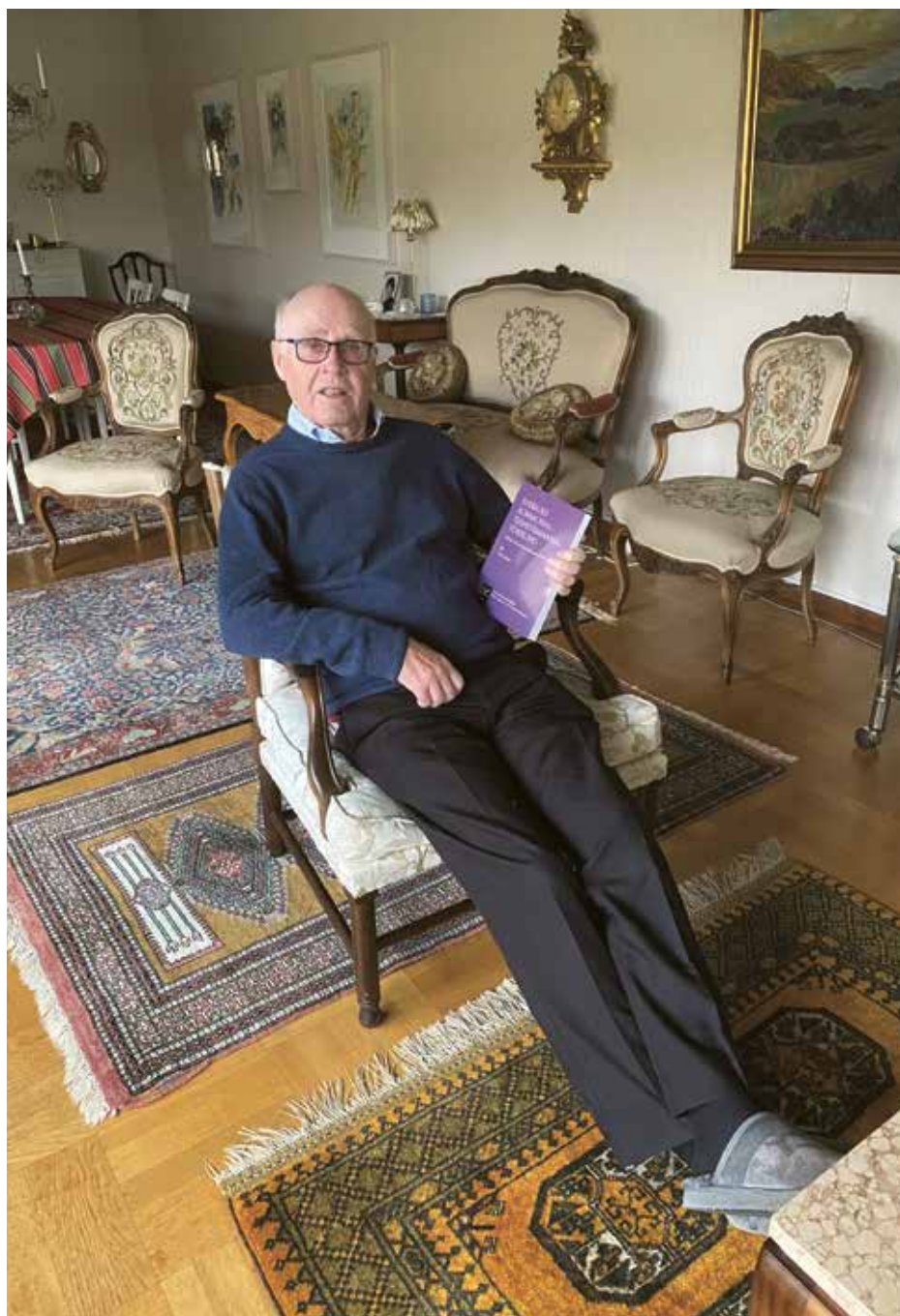
Två kvinnor håller i ett kvitto på de 787 513 aktier som såldes till Skandinaviska banken 1934. Finansförbundets arkiv, TAM-Arkiv. Foto: okänd.



Ivar Kreuger. Källa: Wikipedia commons.



Kommunaltjänstemanna- förbundets (SKTF:s) historia



Rolf Holmér. Foto: Lars-Erik Hansen.

TAM-Arkiv har i sin skriftserie för 2020 publicerat forskning om kommunaltjänstemannaförbundet, föregångaren till dagens Vision. Boken heter *Sveriges kommunaltjänstemannaförbund: interna och externa relationer 1936–1964* och är skriven av forskaren Rolf Holmér. Som för många andra tjänstemän kom den fackliga organiseringen igång först i slutet av första världskriget och inte förrän efter kriget formeras en mer strukturerad organisation. Efter beslutet om förenings- och förhandlingsrätt år 1936 fick även kommunaltjänstemännen en ökning i antalet medlemmar, men det skulle dröja till efter andra världskriget innan det verkliga medlemslyftet ägde rum.

Fokus i denna bok ligger på efterkrigstidens framväxande rörelse för kommunalanställda tjänstemän. Alla har mött kommunen, men få har mött de förtroendevalda som organiserar kommunaltjänstemännen, få vet vad deras fackliga strävan gått ut på och hur den har gestaltat sig. Med noggrannhet skildras den fackliga kampen och med intresse kan man följa de parter och relationer som under större delen av efterkrigstiden dominerat offentligt arbetsliv i Sverige.

”Det är viktigt med en likvärdig skola.”

Intervju med Lärarförbundets ordförande Johanna Jaara Åstrand

Vilken är den viktigaste utmaningen som den svenska skolan står inför idag? Lärarförbundets JOHANNA JAARA ÅSTRAND lyfter fram behovet av en likvärdig skola. Hon menar att det idag finns stora SKILLNADER mellan olika skolor, vilket riskerar att vi får ett samhälle som drar isär.

Extrém påfrestande! Lärarförbundets ordförande Johanna Jaara Åstrand ser allvarligt på mig. Vi talar om covid-19-pandemins konsekvenser

för lärarkåren. Sjukdomsutbrottet har med all önskvärd tydlighet blottat – och förvärrat – de brister som fanns redan före pandemin, säger hon och nickar.

Vem MINNS inte hur det var under den första CORONATIDEN – våren 2020?

Hon tänker då på sånt som lärarnas orimliga arbetsbelastning och behovet av att höja lönerna för att göra läraryrket mer konkurrenskraftigt jämfört med andra akademiska yrken. Lärarförbundet driver också frågan om strategisk kompetensförsörjning för lärarkåren. Det är sådana frågor som gör att lärarna vill fortsätta att utvecklas i yrket och inte – som det varit i några år nu – ut ur yrket.

Det gångna året har varit speciellt. Vem minns inte hur det var under den första

coronatiden – våren 2020? Lärarkåren blev en speciellt drabbad yrkesgrupp. Som över en natt fick lärarna gå över till distans- och fjärrlösningar, framför allt på gymnasienivå:

– Det var en enorm utmaning! säger Johanna och för samman sina händer.

NY SITUATION

Det var en helt ny situation för skolans personal. En svår och tuff tid, lärarna ansträngde sig till det yttersta för att göra sitt allra bästa. Skulle pandemin pågå i veckor eller månader? Inledningsvis levde många i villfarelsen att den onda drömmen snart skulle vara över. Johanna anlägger en fundersam min.

– Det blev ju inte så.

Vi är nu inne på den tredje terminen med en pandemi. Det vi kan se idag är att arbetsbelastningen gått från hög till extrem. Lärarna har inte endast tvingats till dubbelarbete utan också till trippelarbete. De har fått täcka upp för kollegor som varit sjuka eller frånvarande och fått ägna sig åt både när- och distansundervisning. Samtidigt har de fått bära både vårdnadshavares, elevers och sin egen oro för att själva bli smittade av viruset. Det finns ju



Tittar man
ISTÄLLET på ämnen
som engelska,
demokrati och
samhällskunskap så
LIGGER Sverige
i topp.

inga skolor eller förskolor som är byggda för en pandemi:

– Social distansering är ju i princip omöjlig att i praktiken upprätthålla i en skollokal, konstaterar Johanna.

Under hösten har lärarna också kunnat iaktta att smittspridningen har ökat i både förskolor och grundskolor. Lägg därtill de svårigheter som distansundervisningen i sig innebär. Lärarna vittnar framför allt om att det sociala uppdraget – ”värdegrundsuppdraget” – i läroplanen är mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att implementera. Den uppgiften bygger på att lärarna har möjlighet att träffa sina elever.

Lärarna har varit måna om att förlita sig på smittskyddsexperternas rekommendationer. Samtidigt har de varit extremt kritiska till huvudmännens agerande under pandemin. De har, enligt Johanna, inte tagit sitt ansvar. De har inte ens vidtagit de mest grundläggande åtgärderna för att förhindra smittspridning. Åtgärderna har fungerat när smittan väl har tagit fart i en skola. Då har man vidtagit åt-

gärder och arbetat enligt konstens alla regler. Det är det förebyggande arbetet som inte har fungerat. I hela skolväsendet märker vi en ökad smittspridning bland eleverna oavsett deras ålder. Svensk skola har ju också hela tiden varit öppen, även om viss undervisning har skett på distans, konstaterar hon.

Läraryrket har verkat för att förbättra det förebyggande arbetet. Förbundet har också varit på regeringen ända sedan i våras om att de ska anpassa kraven på svensk skola och lärarkåren under pandemin. Ingen kan förvänta sig att allt ska skötas som vanligt i en sådan här exceptionell situation.

FRISKOLOR

Hur ser då Johanna på friskolorna? Hon riktar – liksom Lärarnas Riksförbunds ordförande Åsa Fahlén och utredaren Björn Åstrand – kritik mot dagens system för finansiering av friskolor. Hon menar att den finansieringsform vi har idag gör att friskolorna faktiskt överkompenseras medan

Det innebär att organisationen nu har TILLSATT en UTREDNING som ser över centralorganisations-tillhörigheten.

många kommunala skolor går på knäna. Johanna menar att de kommunala skolorna har ett större uppdrag än de privata. De måste ju alltid kunna bereda plats för elever som bor i närheten, menar hon. Det innebär att de kommunala skolorna behöver stå med tomma platser. Friskolorna å sin sida behöver inte stå med några tomma platser, tvärtom, de ställer elever på kö när de för tillfället har fullt.

Det är en skevhet som hon menar är ett resursslöseri, samtidigt som det förhindrar införandet av ett mer likvärdigt finansierings-system som gör att vi kan rikta resurserna dit de faktiskt behövs. Det är också ett förhållande som spär på skolsegregationen. Det försvårar förutsättningarna för en mer likvärdig skola:

– Och en likvärdig skola är det viktigaste våra politiker borde försäkra sig om.

Vi behöver ett nytt finansieringssystem som tar hänsyn till olika faktorer – t.ex. socio-ekonomisk status – menar hon. Olika skolor



Sveriges Lärarförbunds kongress 1966. Foto: Björn Myrman. TCO:s arkiv, TAM-Arkiv.

kan behöva mer eller mindre pengar för att leverera samma kvalitet på utbildning.

Vad tror hon då om svenska elevers kunskaper i en internationell jämförelse? Sverige har ju inte alltid hamnat högt i de s.k. Pisa-undersökningarna som mäter elevers kunskaper. Johanna verkar här vilja tona ned betydelsen. Det är inte alls särskilt många ämnen som Pisa-undersökningarna mäter och jämför:

– Tittar man istället på ämnen som engelska, demokrati och samhällskunskap så ligger Sverige i topp.

Hon medger att Sverige för några år sedan rasade ganska rejält i jämförelse med andra länder – men på senare tid har svensk skola börjat få bättre resultat. Den utvecklingstendens som istället gör henne mest orolig när det kommer till internationella jämförelser är likvärdigheten i den svenska skolan. Den har nämligen försämrats under hela 2000-talet. Och detta trots att vi både har en skollag och ett uppdrag som går ut på att vi ska kunna leverera en likvärdig skola åt alla elever oavsett var de kommer ifrån, vilka föräldrar de har eller i vilken skola de går. Eleverna ska ha rätt till en god utbildning och det stöd som de har behov av:

– Men så är det inte idag, slår hon fast.

Idag är det väldigt stora skillnader mellan skolor såväl inom kommuner som mellan kommuner. Vi får ett samhälle som drar isär. Och vi vet vad skolmisslyckanden innebär i form av personliga tragedier, men också kostnader för samhället i form av ökad arbetslöshet och kriminalitet.

FAKTLIG SAMMANSLAGNING?

Läraryrket har sin senaste kongress har givit Johanna och hennes styrelse ett tydligt uppdrag: att söka bygga ett nytt förbund som kan förena Sveriges alla lärare och skolledare i en ny organisation. En förhoppning är att de två nuvarande stora läraryrken –

Läraryrket och Lärarnas Riksförbund – ska slås ihop till ett förbund. Därför är Johanna lite besviken över att Lärarnas Riksförbunds kongress valde att – på egen hand – tillsätta en utredning om lärarnas organisering. Hon hade hoppats att de istället skulle ha beslutat om att genomföra en gemensam utredning tillsammans med Läraryrket. Frågan är också vilken centralorganisation ett eventuellt nytt läraryrkeförbund ska tillhöra.

Läraryrket har begärt utträde ur TCO. Det är ett års utträdesperiod. Det innebär att organisationen nu har tillsatt en utredning som ser över centralorganisationstillhörigheten. Läraryrket har kallat till en extra-kongress i september i år. Och den kongressen ska sedan besluta om förbundet ska fullfölja utträdet, stanna kvar i TCO, eller söka inträde i Saco. Ett annat alternativ – som också finns med på kartan – är att stå utanför båda centralorganisationerna. I så fall ska förbundet utröna om det kan hitta nya konstellationer som är bra för deras medlemmar för att tillsammans med andra skapa den helt nödvändiga fackliga styrkan. För de fackliga centralorganisationerna har ju väldigt många år på nacken, konstaterar hon eftertänksamt. Arbetsmarknaden har ju förändrats sedan de tillkom:

– Jag tror att det är fler än endast Läraryrket som inser att det kan behövas förändringar för att vi ska kunna maximera den fackliga styrkan och partsmodellen, avslutar hon.

Av: [Leif Jacobsson](#), TAM-Arkiv.



LÄRARYRKET
har BEGÄRT utträde
ur TCO.



Lärarnas successiva samgående

Idag finns **PLANER** på att slå ihop de två stora lärarorganisationerna Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund, men det är inget nytt att lärarförbund förenas i större organisationer. **SOCIOLOGEN** Anders Kjellberg visar hur lärarförbundens historia är en historia om fackliga sammanslagningar.

Lärarnas fackliga historia rymmer en rad förbunds-sammanslagningar men också flera utbrytningar. Det finns också exempel på kvinnlig och manlig särorganisering. Om vi bortser från universitetslärarnas fackföreningar finner vi två huvudspår, ett som leder fram till Lärarförbundet och ett annat till Lärarnas Riksförbund

(LR). I det parallellskolesystem som etablerades i mitten av 1800-talet fanns folkskolan sida vid sida med läroverken. När lärarnas fackliga organisationer växte fram var det inom de båda parallella skolformerna.

Det finns idag planer på att slå ihop de båda förbunden som har sina rötter i folkskolan respektive läroverken.



Läraryrket har önskat göra det sedan länge medan LR tvekat, bland annat eftersom man med sina 64 600 yrkesaktiva medlemmar vid årsskiftet 2020/2021 är rädd att uppslukas av det betydligt större Läraryrket (163 300 medlemmar). Det är därför som LR hellre talar om en ny organisering av lärarna (och skollärarna) än om en sammanslagning. Det förklarar också varför man gjort en egen utredning av frågan istället för en med Läraryrket gemensam. Redan när Läraryrket bildades 1991 fördes diskussioner om att även LR skulle vara med i den fusionen. Inom LR var ledningen positiv men en majoritet av medlemmarna röstade mot förslaget (Erikson 2017: 118).

Egentligen blev uppdelningen i två stora lärarkategorier och motsvarande fackförbund föräldrad redan när parallellskolesystemet från 1962 successivt ersattes av grundskolan. Också lärarutbildningen lades om. Skillnader i kultur, identitet och socio-ekonomisk status var betydligt mer seglivade och finns ännu kvar. Till ganska nyligen gällde det också skolpolitiska ställningstaganden. Idag har medlemmarna i Läraryrket och LR en liknande syn på det mesta.

För att underlätta ett samgående har Läraryrket tagit ett första steg genom att i december 2020 begära utträde ur TCO. Det kan vara en signal om att man är beredd att tillmötesgå LR:s bestämda önskan om en Saco-anslutning av ett nytt lärarfack. Att akademikeridentiteten är grundläggande för LR:s medlemmar understryks i den under mars 2021 publicerade utredningen om en ny lärarorganisering som förbundet gjort. Alla alternativ är dock ännu öppna: anslutning till TCO eller till Saco eller stå utanför båda. Läraryrket utreder alla tre alternativen och tar ställning på sin extrakongress i september 2021 (se intervjun med förbundets ordförande Johanna Jaara Åstrand i detta nummer). Eller kanske gör man som Officersförbundet, som under några år stod utanför centralorganisationerna sedan det 1995 bildats av TCOs och Sacos officersorganisationer. Senare anslöt man sig till Saco.

FÖRBUND ELLER FEDERATION?

Starka skäl talar för att lärarna denna gång kommer att lyckas med att förenas i ett nytt förbund eller, som det föreslås i LR-utredningen, en ny federation. Ett samgå-

ende skulle ge lärarna en starkare röst i den allmänna debatten och gentemot staten liksom mot arbetsgivarna i Sveriges Kommuner och Regioner och mot Almega som organiserar privatskolorna. De båda läraryrketens ståndpunkter har blivit allt mer lika, exempelvis att endast behöriga lärare bör anställas. Idag är bara 65 procent av lärarna behöriga. Läraryrket välkomnar inte längre

Idag är BARA 65 procent
av lärarna BEHÖRIGA.

obehöriga lärare som medlemmar. Båda förbunden slår vakt om lärarprofessionen och vill höja yrkets status. Även Läraryrket kräver numera att staten tar över skolan. Vidare samarbetar de sedan 1996 genom Lärarnas Samverkansråd i avtalsförhandlingarna. Medlemmarna i de båda förbunden har samma syn på skolpolitiska frågor såsom betyg först från årskurs 6 och nej till vinstdrivande skolor. Vidare önskar man ett lönesystem där individuell lönesättning får mindre utrymme och formella meriter större än idag.

Med ett samgående kan man undvika dubbelarbete, spara pengar och hålla nere medlemsavgiften samt bli en starkare förhandlingspart. Alla lärare, från förskola till gymnasieskola, har numera akademisk utbildning. Lärare är idag det vanligaste akademiska yrket med drygt 300 000 yrkesverksamma från förskola till universitet. Det pekar fram emot att ett nytt lärarfack i slutändan hamnar i Saco-familjen och i så fall blir det det i särklass största Saco-förbundet med betydligt mer än 200 000 medlemmar.

Förbundssammanslagningar är, som nämnts, inget nytt i lärarnas värld. Läraryrket bildades 1991 av Sveriges Läraryrket och Svenska Fackläraryrket. Var och en av dem var i sin tur resultatet av samgåenden mellan ett stort antal lärarorganisationer. Bland facklärarna rör det sig om förbund för bland annat skolkökslärarinnor, vävlärarinnor, slöjdlärarinnor, barnträdgårdslärarinnor,

fritidspedagoger, teckningslärare och musiklärare. Flera av dem fortlevde som föreningar inom Facklärarförbundet som var en sorts federation. De som bildade Sveriges Lärarförbund eller senare gick upp i det var föreningar för folkskollärarinnor, manliga folkskollärare, småskollärare och dövlärare.

Lärarnas Riksförbund bildades 1884 som Svenska Läraresällskapet och bytte 1913 namn till Läroverkslärarnas Riksförbund och efter 1962 års grundskolereform till det nuvarande 1964. Bland de många

Flera av dem fortlevde
som FÖRENINGAR inom
Facklärarförbundet som
var en sorts FEDERATION.

föreningar som anslöt sig märks Kommunala Realskolans Lärarförbund, Lektorernas Förening, Allmänna Adjunktsföreningen, Sveriges Yngre Läroverkslärares Förening, Praktiska Mellanskolornas Lärarförbund, Sveriges Högre Flickskolors Lärarförbund och Svenska Gymnastikläraresällskapet.

En tredje grupp lärarföreningar gick upp i det som nu är Saco-förbundet Naturvetarna, närmare bestämt Sveriges Lantbruksläraresförbund till vilket dessförinnan Svenska Lanthushållslärarinnornas Förening och Svenska Lantmannaskolornas Lärareförening anslutit sig. Idag är Naturbrukslärarförbundet en professionsförening inom Naturvetarna som organiserar lärarna på naturbruksgymnasierna. De är dubbelanslutna till LR.

Även på universitetslärarsidan rör det sig om en lång rad samgåenden. Saco-förbundet Sveriges universitetslärare och forskare (Sulf) föregicks av särskilda föreningar eller förbund för universitetslektorer, amanuenser, seminarielärare, professorer, docenter och laboratorer. LR har undersökt om man kan få med sig Sulf i en ny lärarorganisation men funnit att universitetslärarna är kallsinniga till idén. Det är inte förvånande med tanke på att de inte har särskilt mycket gemensamt med skolans lärare. Motparten i avtalsförhandlingarna är exempelvis en annan, men det



Lärares arbetsrum. Foto: okänd. Lärarförbundets arkiv, TAM-Arkiv.

kan komma att förändras om skolan förstärks. Framför allt uppfattar medlemmarna sig numera mer som forskare än som lärare. Det är knappast en slump att Sulfs fullständiga namn innehåller ordet forskare.

Därtill kommer det Saco-anslutna Sveriges Skolledarförbund som bildades 1965 genom ett samgående mellan Sveriges Skoldirektörsförening (Saco), Yrkeskolarektorernas Förening inom Facklärarförbundet, Rektorernas Riksförening inom LR, Högre Tekniska Läroverkens Rektorsförening inom Tekniska Läroverkens Lärarförbund (Saco) och TCO-anslutna Sveriges Skolledarförbund som grundades 1930 som Sveriges Överlärarförbund. Det nya skolledarförbundet gick redan från starten med i Saco. För de rektorer som ville kvarstå i Sveriges Lärarförbund bildades en särskild intresseförening. Skolledarföreningen, som idag heter Lärarförbundet Skolledare och har fler medlemmar (nästan 10 000) än Saco-anslutna Sveriges Skolledarförbund (5 700). I LR-utredningen föreslås att alla skolledare samlas i samma förbund med motiveringen att lärarna och deras chefer inte bör vara med i samma fackförbund och att det är fråga om två olika professioner. Skolledarförbundet hälsar



med glädje det stora medlemstillskott som det skulle medföra, men det är inte självklart att Lärarförbundet är lika positivt till förslaget.

LR-UTREDNING

LR-utredningen, som gjorts av förbundets kanslichef Anders Mörck, föreslår två nya organisationer, Sveriges Lärare respektive Sveriges Skolledare. Sveriges Lärare är tänkt som en federation av särskilda förbund för förskollärare, grundskollärare (inklusive fritidspedagoger), gymnasie- och vuxenutbildningslärare (inklusive yrkeslärare), statsanställda lärare (lärare anställda vid olika myndigheter) respektive lärarstudenter. Speciallärarna och specialpedagogerna kommer, liksom studie- och yrkesvägledarna, att finnas i både förbunden för grundskollärare och gymnasielärare. Uppdelningen i fem förbund motiveras av skillnader i kultur och identitet mellan olika lärarkategorier förutom att de tre första finns i olika skolformer. Det är mycket möjligt att både LR och Lärarförbundet kommer att avvisa idén om att dela upp ämneslärarna på flera förbund. Det är exempelvis inte säkert att en uppsplittning av LR:s kärngrupp ämneslärarna faller i god jord.

Av effektivitets- och kostnadsskäl föreslås ett enda kansli, gemensamt för närmare 240 000 lärare och skolledare.

Den nya organiseringen föreslås vara på plats 1 januari 2023. Dessförinnan krävs säkert omfattande diskussioner inom och mellan dagens förbund. Allt kommer inte heller att bli som utredaren föreslår. Det är inte heller omöjligt att det hela även denna gång stjälps av den kommande medlemsomröstningen inom LR. Endast fyra av tio LR-medlemmar föredrar en lärarorganisation för samtliga personalkategorier om även skolledarna ska vara med. Utredaren har lagt sig vinn om att övertyga de egna medlemmarna om att LR inte går någon ljus framtid till mötes som eget förbund. Om Lärarnas Samverkansråd ersätts av Sveriges Lärare kan denna organisation bli en stark förhandlingspart.

Den nya
ORGANISERINGEN
föreslås vara på plats
1 JANUARI 2023.

På lokal nivå, som är den viktigaste för medlemmarna, är det meningen att förbunden ska ha egen partsställning. Men om lärarfacken inte går samman riskerar LR-medlemmarna att förlora så gott som allt inflytande i avtalsförhandlingarna och kommer inte att kunna teckna kollektivavtal på egen hand. Det är utredarens slutsats efter djupintervjuer inom och utom förbundet. Mycket talar för att Lärarförbundet då kommer att lämna samverkansrådet som följaktligen upphör att existera. Arbetsgivarna inom offentlig sektor håller hårt på att teckna kollektivavtal med endast en motpart och det blir knappast LR.

Ett annat starkt skäl för ett samgående är LR:s dåliga ekonomi med en ackumulerad rörelseförlust 2006–2020 på nästan 100 miljoner kronor. Varannan medlem är inte beredd att betala en höjd medlemsavgift. Endast fyra av tio kan tänka sig det. Slutsatsen är att LR:s fortlevnad som eget förbund kommer att ske till priset av ”sämre grundläggande leverans till medlemmarna till en högre avgift” (Mörck 2021:113).

Inte heller LR:s medlemsutveckling ser så lovande ut. Relativt många närmar sig pensionsåldern samtidigt som

rekryteringen av studerandemedlemmar under flera år gått ned. Här försvårar den digitala registreringen vid terminsstarten det för LR att komma till tals med studenterna.

SVERIGES ALLMÄNNA FOLKSKOLLÄRAREFÖRENING (SAF)

En gång i tiden fanns en stor fackförening för flera lärarkategorier, Sveriges Allmänna Folkskollärareförening (SAF). Vid sekelskiftet 1900 var bara Metallarbetareförbundet större. Föreningen, som grundats 1880, omfattade lärarna i folkskolan och småskolan, men visade sig svår att hålla samman och omvandlades så småningom till en svag federation. Sedan riksdagen 1906 slopat likalönsprincipen och bestämt att de kvinnliga lärarnas löner skulle vara lägre än de manligas blev kvinnorna naturligtvis missnöjda. De bröt sig ur samma år och bildade Sveriges Folkskollärarinneförbund som fick en mer facklig inriktning än SAF. Man försökte även påverka genom SAF som det nya förbundet var medlem i. Tolv år senare såg sig också småskollärarinnorna nödgade att bilda en egen



Lärarnas Riksförbunds kongress
1968. Ordförande Ove Nord-
strandh hälsar på avgående
ordförande Olle Andersberg.
Foto: Björn Myrman. Lärarnas
Riksförbunds arkiv, TAM-Arkiv.

organisation, Sveriges Småskolläraryrkesförening. Även denna var inriktad på att samarbeta med SAF. Sedan de manliga folkskollärarna blivit alltmer missnöjda med SAF-ledningens agerande rörande dyrtidstilläggen grundade de 1920 Sveriges Folkskolläraryrkesförbund. Åtskilliga lärare var nu dubbelorganiserade genom att tillhöra både sin egen fackliga organisation och SAF, som 1946 ombildades till Federationen SAF (FSAF). Sedan Sveriges Folkskolläraryrkesförbund och Sveriges Folkskolläraryrkesförbund 1963 gått samman till Sveriges Lärarförbund samt Sveriges Småskolläraryrkesförbund 1967 förenat sig med denna upplöstes FSAF eftersom federationen inte kunde bestå av en enda medlem.

Som framgår av namnen innehöll flera lärarförbund enbart kvinnor, exempelvis Föreningen Sveriges Vävläraryrkesförening, Svenska Skolkösläraryrkesförening och Sveriges Barntädgårdsläraryrkesförenings Riksförbund (1955 omdöpt till Sveriges Förskollärares Riksförbund). Under 1860-talet bestod småskollärarkåren av ungefär lika andelar män och kvinnor, men feminiseringsprocessen gick snabbt och vid seklets slut hade kvinnorna så gott som helt tagit över, därav namnet Sveriges Småskolläraryrkesförening vid starten 1918 (Florin 1987: 15). Även bland folkskollärarna ökade det kvinnliga inslaget: från 10 procent under 1860-talet till 37 procent 1906. Initiativet till övergivandet av likalönsprincipen detta år kom från den nye ecklesiastikministern, liberalen Fridtjov Berg. Han var en drivande kraft i Sveriges Allmänna Folkskolläraryrkesförening (SAF) och fick nu stöd av SAFs ledning (Florin 1987: 176). Motivet var att få männen att stanna kvar i folkskolläraryrket. År 1937 beslutade riksdagen om att kvinnliga och manliga folkskollärare åter skulle ha lika löner. Feminiseringen av läraryrket har fortsatt. Idag är 83 procent av Lärarförbundets medlemmar kvinnor och 70 procent av LRs. Båda förbundens ordförande är kvinnor.

Som vi sett samlade Sveriges Allmänna Folkskolläraryrkesförening till en början folkskollärarna, sedan splittrades de upp i tre förbund som återigen förenades i ett enda 1967. Nästa samgående inträffade 1991 då Sveriges Lärarförbund gick ihop med Svenska Fackläraryrkesförbundet. Det var meningen att även Lärarnas Riksförbund skulle vara med, men medlemmarna sade nej. Ett nytt försök är nu på gång och kröns troligen med

framgång. Skolans lärare har för mycket att förlora på fortsatt splittring och mycket att vinna på en kraftsamling. Enighet ger styrka, men måste som erfarenheterna från

MOTIVET var att få
männen att stanna kvar i
FOLKSKOLLÄRARYRKET.

Sveriges Allmänna Folkskolläraryrkesförening visar bygga på att olika medlemsgrupper blir delaktiga och får sina intressen tillgodosedda i en demokratisk organisation.

Av: Anders Kjellberg, professor i sociologi vid Lunds universitet

REFERENSER

Josefina Erikson (2017) "Läraryrket och den dubbla rollen. Mellan tjänstemannayrke och profession", i Anders Björnsson (red.) Tjänstemännen och deras rörelser. Stockholm: TAM-Arkiv, s. 113–138.

Christina Florin (1987) Kampen om katedern. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Anders Kjellberg (2021) The Membership Development of Swedish Trade Unions and Union Confederations Since the End of the Nineteenth Century. Lund: Department of Sociology. [https://portal.research.lu.se/portal/en/publications/the-membership-development-of-swedish-trade-unions-and-union-confederations-since-the-end-of-the-nineteenth-century\(f155826a-fa3c-41c7-9e34-19c7fc94a8dc\).html](https://portal.research.lu.se/portal/en/publications/the-membership-development-of-swedish-trade-unions-and-union-confederations-since-the-end-of-the-nineteenth-century(f155826a-fa3c-41c7-9e34-19c7fc94a8dc).html)

Andreas Mörck (2021) En ny facklig organisering av Sveriges lärare och skolledare. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.

Enligt yrkesregistret fanns det 2019 ca 108 800 grundskollärare, 30 500 gymnasielärare, 10 000 yrkeslärare, 67 600 förskollärare, 16 700 fritidspedagoger, 13 300 speciallärare, 4 700 yrkesvägledare samt 18 700 andra pedagoger med teoretisk specialistkompetens. Sammanlagt blir det 306 700 personer.



Slöjdlärare sitter bänkad i slöjdsalen.
Foto: Rolf Höjer. Lärarförbundets
arkiv, TAM-Arkiv.



Lärare talar till eleverna.
Foto: okänd. Lärarför-
bundets arkiv, TAM-Arkiv.



Datorer i skolan. Foto: Stig-Björn Nilsson. Lärarförbundets arkiv, TAM-Arkiv.

BILDER AV UTBILDNING. På TAM-Arkiv finns ett rikt bildarkiv med foton av undervisningssituationer, lärare och skolor. Fotona kommer från olika perioder och speglar läraryrkets förändring genom tiderna. De speglar också de olika lärarfackens aktiviteter och strävanden. I dagsläget är Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund (LR) de två stora lärarförbunden.



Elever lagar bandspelare. Foto: okänd. Lärarförbundets arkiv, TAM-Arkiv.

Bilder av lärare i coronatider

När läraren **LAMPA** kliver in i familjen Cerviengs hall, i föreställningen *En uppstoppad hund* av Staffan Göthe, är han helt stelfrusen. Bussresan till den **NORRLÄNDSKA** orten har varit kylslagen, men även hans personliga **EGENHETER** har bidragit till hur han framstår.

Trots det varma mottagandet hos familjen fortsätter Lampa att vara stel. Persongalleriet i pjäsen består av schablonartade teckningar, ändå framstår inte bilden av läraren som anmärkningsvärt onormal. Hans sociala inkompetens, stelhet och pedanteri faller snarare inom ramen för en av flera lärartyper som figurerar i en allmän syn på yrket. Lampa är en mild variant av de teatrala representationerna för en dålig eller till och med ond lärare, där Caligula från filmen *Hets* är en av de värsta. Kulturella gestaltningar kan betraktas som bärare av vår samlade erfarenhet av de lärare vi har mött. Inom forskning om läraryrket framhålls att dessa metaforer, klichéer eller

ideal både för lärare och lärarstudenter. Utöver de mediala representationerna har även varje lärare och lärarstudent en egen och mångårig observationserfarenhet av det yrke de bedriver eller utbildar sig till.

POPULÄRKULTURELLA GESTALTNINGAR

Både i litteratur och i film återfinns lärarporträtt. Skildringarna tar ofta fasta på konflikter kring de konventioner, regler och regelbrott som alla vilka gått i skolan kan förstå. I en av barnlitteraturens klassiker Pippi Långstrump av Astrid Lindgren, möter huvudpersonen både skolans undervisning och dess lärare. Som den outsider Pippi är, blir det mötet inte lätt för läraren.

Att hålla tiden eller snarare att bryta det kravet är Pippi Långstrumps första regelbrott under hennes korta besök i skolans värld. Pippi dundrar in i klassrummet på den tidpunkt som passar henne bäst, hojtar sitt "hejsvejs" och frågar om hon kommit lagom till "pluttifikationen". Till en början är fröken tålmodig och vänlig, men ganska snabbt har summan av regelbrott blivit för stor och fröken har tömt alla sina försök att vara overseende. Förutom tidsbrottet, förstår inte Pippi vitsen med kunskapskontrollerande frågor, hennes matematiska tänkande är inte abstrakt utan snarare moraliskt, hon duar fröken och misstror hennes position som den som vet eller besitter den rätta kunskapen. Frökens sista förhoppning om en positiv påverkan, att låta eleverna rita en stund, urartar också i

Trots det VARMA mottagandet hos familjen fortsätter LAMPA att vara stel.

stereotyper får betydelse för praktiken. Populärkulturella bilder av lärare fungerar som jämförelser eller möjliga



Kommunikationen
BEGRÄNSAS genom skärmen
där ENBART ansiktet och
orden framträder.

och med att Pippi inte kan hålla sitt ritande på papperet utan fortsätter på golvet. Pippis ritande blir en metafor för hela hennes person, hon ryms inte inom den anvisade platsen eller inom de regler som skolan omfattar.

I filmen Döda poeters sällskap framställs en annan lärargestalt, den som kan tända elevens begär efter kunskap. Läraren, Mr. Keating, förmedlar passionerat den

Läraren undervisar på
en INTERNATSKOLA
där elitism och
KLASSKULTUR vävs
samman med frigörelse.

kunskap han anser förvandlar pojkarna på internatskolan från inskränkta medelmåttor till fritänkare. Hans projekt är att locka fram det geniala, eller snarare ingen tillåts vara medelmåttig. Läraren undervisar på en internatskola där elitism och klasskultur vävs samman med frigörelse. I filmen iscensätts en tydlig homosocial situation mellan läraren och hans elever. Pojkarna identifierar sig med läraren, återupplivar de hemliga ritualer läraren själv erfart och skapar därmed gemensamma normer inom gruppen. Men normerna ska ändå rymmas inom skolans struktur och samhällets ramar. De som bryter dessa, en

elev och även läraren, offras i filmen. Eleven begår självmord och läraren ställs ansvarig och får sparken. Filmen är förförisk med sitt frihetsideal. Under det kan ett flertal andra konstruktioner skönjas. Här finns en klassmoral. Eleven som begår självmord kommer inte från en rik familj, det vill säga han har inte en given plats i den styrande samhällsklassen. Han är visserligen bäst i klassen, men det räcker inte. Man måste även tillhöra eliten för att tillåtas gå sin egen väg. Läraren i filmen är en karismatisk person, en förkunnare vilken liknar en Jesusgestalt. Att han offras förstärker ytterligare det budskapet. Ändå representerar han ett problematiskt lärarideal. Han är en ensam outsider i ett kollegium vilket framställs som konservativt och inskränkt. Mr. Keating skildras därmed i filmen som den enda vuxna per-



Bild: Eva Skåreus.

son som vill sina elever väl. Det skapar ett budskap om att lärare i gemen inte bryr sig om sina elever. Mr. Keatings pedagogiska förmåga är dessutom starkt förknippad med vem han är som person. Att vara en karismatisk lärare skildras som hans naturliga läggning. Det är inte kunskap och professionell utbildning som genererat den kvalitativt fantastiska undervisningen, utan regelbrott och aktiviteter utanför skolan. Professionalitet blir inte en tillgång, istället är det den karismatiska personligheten som står i centrum för ett framgångsrikt uppdrag. Det verkar som om denna avvikande lärargestalt motsvarar ett ideal. När filmen kom, 1989, citerades filmens ordspråk: Carpe Diem – fånga dagen, i många sammanhang. Trots att handlingen utspelar sig på en amerikansk internatskola fungerar ändå filmens centrala tema, uppror och ifrågasättande.

Även ELEVER
uttalar sig om en
längtan TILLBAKA till
klassrumsundervisningen.

Kanske att internatskolan enbart blir en variant av en auktoritär struktur, som till exempel i filmen Hets, som möjliggör att lärare som Caligula kan agera sadistiskt. Både i Hets och i Döda poeters sällskap döljs skolans och samhällets struktur och det är i stället en så att säga god eller ond lärare som blir budskapet. Liknande berättelser kan återfinnas i andra filmer. Trots att läraren är utbildad är det inte den kvaliteten hen blir uppskattad för eller gör det möjligt att undervisa framgångsrikt. Det är lärarens karismatiska personlighet som är viktigast. I de två lärarporträtten, Pippis lärare och Mr. Keating, är det också deras personligheter som är avgörande för misslyckande eller framgång.

I forskning om lärarutbildningen framträder föreställningen om en karismatisk personlighet som central hos lärarstudenterna. Den egenskapen utgör det viktigaste framgångsreceptet även om det inte innebär att utbildningens betydelse förnekas. Men de myter och bilder

studenterna bär med sig framhålls som i hög grad styrande för de blivande lärarnas praktik och benämns som ett filter genom vilket ny kunskap sorteras, antas eller förkastas. Hur medvetna är vi om detta? Och hur aktivt granskar vi våra föreställningar?

LÄRARE I CORONATIDER

Om vi godtar den utgångspunkten – att myter fungerar som filter för praktiken – hur ser det då ut med förebilder eller ideal i pandemins påbud av distansundervisning? Är de kulturella representationerna ens giltiga annat än som minnet av vad vi tidigare hade? Och vilka föreställningar har varit aktiva under det gångna året? Här har jag inget svar att ge annat än att luta mig mot spridda kommentarer från verksamma lärare om svårigheterna och tröttsamheten med att bedriva distansundervisning. Även elever uttalar sig om en längtan tillbaka till klassrumsundervisningen. Den sociala dynamiken, att i rummet dela och kunna känna av stämningar och energier för att gemensamt nå en meningsfull undervisning, blir nästan en omöjlighet i skärmundervisningens avskilda små boxar. Distansundervisningen har sina fördelar fast kanske är det så att vi efter ett års erfarenhet också äger en tydlig insikt om dess begränsningar. För undervisningssituationen är social samvaro grundläggande. Kunskap skapar vi i hög grad gemensamt och den gemenskapen har under det gångna året varit svår att upprätthålla. Kommunikationen begränsas genom skärmen där enbart ansiktet och orden framträder. Den gemensamma konstruktionen, dialogerna och interaktionerna behöver ta plats IRL – in real life. Likaväl som filmens fantastiska lärare Mr. Keating, där hans ritualer och övningar bygger på samvaro, kommer säkerligen de bestående förebilderna att genomsyras av en levd erfarenhet i rummet. Och oavsett vilka kulturella gestaltningar som kommer att dominera framöver utgör en analys av dem ett viktigt redskap i förståelsen av de krafter som påverkar lärarpraktiken.

LÄSTIPS:

Digitala speglar – föreställningar om lärarrollen och kön i lärarstudenters bilder, kapitel 4, Eva Skåreus, 2007.

Av: **Eva Skåreus**, docent i pedagogiskt arbete och konstnär.



Skolan har blivit en värmestuga!

Har värdet på **UTBILDNING** minskat? Och har det i sin tur resulterat i att den svenska skolan urartat till att bli en ”värmestuga” åt eleverna? Det menar den kände **STATSVETAREN** och **MEDIEPROFILEN** Stig-Björn Ljunggren som här ger sin syn på den svenska skolan.

V

äntan. Det är några minuter över nu. Zoom-intervjun skulle ju börja klockan 10:00! Jag traskar oroligt fram och tillbaka över köksgolvet. Och då plötsligt – hans jovialiska anletsdrag dyker upp på dataskärmen!

– Såå, nu då ...

Stig-Björn Ljunggren. Hans hår är lite ostyrt. Gestern yviga. Han befinner sig i ett ålderdomligt hus. Takbjälkar. I bildens bakgrund syns de – lätt upplysta av solen utanför. Det visar sig att Stig-Björn är bosatt i Blekinge där han – sedan den första mars förra året – är anställd som politisk chefredaktör på Sydöstran. Det är en dagstidning i Karlskrona med täckningsområdet Blekinge län. Eftersom han tidigare arbetat i sin ensamhet som freelance-skribent, liknar han sitt nya uppdrag vid en ”arbetsträning”. Han får vänja sig vid att ha arbetskamrater och fasta tider. Stig-Björn har varit en uppmärksam debattör under lång tid; bland annat har han skrivit om den svenska skolan. Vårt samtal ska handla om utbildning.

Hur blev han en av våra mest uppmärksammade statsvetare? Efter gymnasietiden var han egentligen studietrött. Började arbeta på en sulfidfabrik i hemtrakten

– en bruksort norr om Gävle. Inga akademiska anor. Ändå utbildade han sig. Varför?

Det fanns bokläsartitioner inom familjen.

Modern tillhörde, enligt Stig-Björn, den s.k. ”begåvningsreserven”. Det var beteckningen på personer med ursprung i arbetarklassen som under 1940- och 50-talen rekryterades för att läsa vidare. I moderns fall blev läraryrket till sist hennes livsuppgift. Fadern arbetade inom järnvägen. En självlärd man. På eget initiativ hade han lärt sig många språk. Själv har Stig-Björn läst och skrivit så länge han kan minnas, men att det gick att försörja sig på det ... Det hade han ingen aning om! Han ville bara jobba. Men ödet ville annorlunda.

En dag ringde en kompis. Han föreslog att Stig-Björn



skulle läsa något som hette ”statsvetenskap” vid Uppsala universitet. Sagt och gjort: han började läsa ämnet. Det resulterade i att han till slut sökte forskarutbildningen och blev antagen.

Avhandlingsarbetet tog sju-åtta år:

– Jag blev en slags ”kvalificerad överliggare”, säger han eftertänksamt, medan han bekymrat kliar sig i håret.

När avhandlingen väl kom ut hade han redan hunnit bygga upp en medial karriär. Han hade medverkat i radion och i andra sammanhang. Avhandlingen sålde i hela 1 000 exemplar, konstaterar han förnöjt.

DAGENS SVENSKA SKOLA

Vad tycker han då om dagens svenska skola?

– Dilemmat när man diskuterar skolfrågor är att vi alla är experter, inleder han.

Alla har vi tillbringat tid i skolan. Så vad man än säger så kan någon annan säga att: ”jag hade en lärare som var precis tvärtom”. Ofta blir de som tillhör den pedagogiska professionen irriterade på ”vanligt folk” som – enligt deras uppfattning – inte förstår sitt eget bästa. Istället litar de på statistiska modeller som visar hur det borde



ALLA HAR VI TILLBRINGAT
TID I SKOLAN

Illustration: Ulf Lundkvist

Men PROBLEMET
är ju att vi har att göra
med MÄNNISKOR!

gå till, menar Stig-Björn.

Exempelvis blir det totalt bättre om vi blandar de studieintresserade med dem som inte är lika motiverade. Förr i tiden kunde man sätta mer välartade ”kuddflickor” mellan två bråkiga pojkar för att få dem skötsammare, påstår han:

– Men problemet är ju att vi har att göra med människor!

Sådana metoder fungerar inte i praktiken. Med de tvångsmekanismer som finns i skolan är det rätt naturligt att människor försöker bryta sig loss. De som inte trivs i skolan skolkar eller försöker frigöra sig på annat sätt. De som vill plugga hittar i sin tur på strategier för att få vara ifred. Idag kan de som vill göra exit och komma till en skola där det är ordning och reda. Det är uppenbart att Stig-Björn tycker att det är bra. Samtidigt ser han stora behov av att göra om dagens system. Det borde man göra hela tiden vartefter vi lär oss mer om hur det fungerar. Samtidigt går det inte att enbart försöka bromsa friskolornas framgångar. Man måste också fråga sig: vad är det som gör att eleverna sticker? Bristerna i dagens kommunala skolor förstås! Därför måste vi också arbeta med nivån i det Stig-Björn kallar ”frånvalsskolor”. Det måste kanske få kosta en slant om man vill rekrytera goda lärare och satsa på en bra pedagogik.

Jag frågar honom vad han tror om orsakerna till att Sverige tappat i de s.k. ”Pisa-mätningarna”, en metod som utvärderar kunskapsnivån bland eleverna. Det kan finnas många förklaringar, menar han. Det som kallas den svenska ”flumskolan” kan vara en. En annan faktor kan vara att värdet på utbildning har sjunkit. Det så viktiga läraryrket har tappat i status. Något som lett till en sämre nivå i sko-

lan. Det har med lön att göra, men också den samhälleliga betydelsen av utbildning. Det har blivit mer av ”industriell barnomsorg”, en värmestuga, säger han och slår ut med händerna. Han ifrågasätter Pisa-undersökningarna också. De mäter endast det som går att mäta:

– Det är som med fyllot som letar efter nyckeln under lampan, inte för att det är där han tappat den utan därför att ljuset lyser som starkast där!

Han ser lycklig ut, gör tummen upp och skrattar åt sin egen egendomliga liknelse. Enligt Stig-Björn bör man se det på ett annat sätt. Det intressanta är att jämföra hur det

Det så viktiga läraryrket
har TAPPAT i status. Något
som lett till en sämre
nivå i SKOLAN.



Illustration: Ulf Lundkvist

ser ut om tio år. Speciellt om man studerar dagens föränderliga arbetsliv. Pisa-metoden mäter hur framgångsrikt ett skafferisystem fungerar. Utbildningssystemet ses som ett skafferi för utbildning där man tillverkar arbetskraft. Sedan ställer man tillbaka den varan i skafferiet, dit arbetsköparna kommer och plockar ut vad de behöver. Till slut åker produkten ut ur arbetslivet och får pension – Tack och hej!

Men idag finns en insikt om att ”skafferisystemet” inte fungerar. Vi måste istället ha ett livslångt, kontinuerligt lärande. Det är en sak att mäta kunskaper vid ett visst tillfälle. En helt annan sak att förstå hur kunskaperna förvaltas i ett föränderligt arbetsliv. Det ska bli intressant att se vad resultatet blir när man utvärderar distansundervisningen under corona-tiden, säger han och ser tankfull ut. Leder den sämre disciplinen – det vi kallar ”flumskolan” – till att svenska elever klarar sig sämre? Eller lyckas svenskarna istället bra i internationell jämförelse därför att vi är så digitaliserade?

FACKLIGA SAMMANSLAGNINGAR

Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund har på senare tid diskuterat ett närmare samarbete, kanske rent av sammanslagning. Vad tror Stig-Björn om den utveckling-



Illustration: Ulf Lundkvist

en? Han tycker det är en intressant förändring som pågår just nu. En process som vi också ser inom LO. Vad är det som händer? Läser vi Karl Marx inser vi att det inte finns någon samhällsordning som är evig, reflekterar han. Det är inte så att det för alltid kommer att finnas tre fackföreningskonglomerat. Den nuvarande treenigheten kommer att utvecklas till något annat:

– Och det ligger väl i korten nu när arbetsmarknaden förändras så mycket, säger han medan han fundersamt tar sig på hakan.

Han konstaterar att den där strikta uppdelningen mellan exempelvis typiska LO- och TCO-arbeten är på väg att försvinna. Akademikerna har i sin tur blivit mer ”proletariserade”, hävdar han. Samhällsorganisationen måste därför förändras.

Den andra sidan av saken är att de fackföreningsföreträdare som enbart lever i nuet och framtiden glömmer att studera sin historia. De förstår inte betydelsen av att emellanåt blicka bakåt. Det är en djupt beklaglig utveckling, säger han eftertänksamt. Många arkivinstitutioner präglas idag av ett kortsiktigt ekonomiskt tänkande. Han har själv som gammal ”arkivrätta” stött på fall där historien inte vårdats väl. Ägarna borde ha lagt mer resurser på forskning och tillgängliggörande. De som då varit ansvari-

ga är visserligen döda nu, men vi borde alla tänka på vårt eftermäle:

– För ibland har man ju tänkt: ”piss on their graves”, säger han avslutningsvis.

Av: [Leif Jacobsson](#), TAM-Arkiv.

SAMHÄLLSORGANISATIONEN
måste DÄRFÖR förändras.

Högre utbildning i p

Hur har distansundervisningen påverkat lärare och studenter vid högskolor och universitet? Forskarna TERESA CERRATTO PARGMAN och Ylva Lindberg har studerat pandemins KONSEKVENSER för det pedagogiska arbetet.



Tidig digital undervisning, kanske 1990-tal.
Foto: Gunnar Wallin.

andemens kölvatten



Digitaliseringen av den högre utbildningen har pågått sedan nittioalet. Det är ingen nyhet att det har gått trögt. Det krävdes en pandemi för att digitaliseringen skulle få ett kraftfullt genomslag. Orsakerna till att det behövdes en tvingande omställning är flera. I den offentliga debatten har utbildningssektorn ofta beskyllts för att vara obenägen till förnyelse. Lärare har beskyllts för att inte ha rätt kompetens. Men tänk om dessa orsaker inte är de huvudsakliga skälen. Svaret ligger kanske snarare inbäddat i en fundamental dimension av utbildning – det vill säga omsorg om sin nästa.

Kvalitetsutbildning sker bäst i en kontext av uppmanande och stödjande lärarika pedagogiska relationer. Att bygga denna typ av pedagogiskt utbyte kräver ett yrkeskunnande som lärare besitter men som ofta hamnar i skymundan när digitaliseringsprocesser tar över. Lärarens pedagogiska kompetens, som är helt central i den lärande och undervisande praktiken, utvecklas mest när läraren känner att både studentens lärande och lärarens professionsutveckling kan påverkas. Hur mycket kan läraren bestämma i den pågående digitaliseringsprocessen? Hur mycket kan läraren styra utvecklingen av sin egen utbildningspraxis idag? Utan pedagogiskt ledarskap – ingen kvalitetsutbildning.

HUR RÄDDAR VI LÄRAREN?

Den abrupta nedstängningen av högre utbildningsinstitutioner förpassade både lärare och studenter till hemmet. Den pedagogiska relationen som lärare vanligtvis arbetar

Kvalitetsutbildning sker bäst i en **KONTEXT**
av uppmanande och stödjande lärarika
PEDAGOGISKA relationer.

intensivt med att utveckla och upprätthålla togs delvis över av tekniken. I denna process försköts fokus från människan till maskinen. Enkät svar om distansundervisning i samband med covid-19 vid Centrum för universitetsläsutbildning (CeUL) vid Stockholms universitet, visar att flytten av den fysiska undervisningen till undervisning online innebär en ökad arbetsbelastning för de allra flesta lärarna. Lärarna var på mycket kort tid

tvungna att ändra sina kurser både när det gällde formatet och examinationen och mer än hälften av dem skriver att de aldrig tidigare har undervisat online.

Den arbetsbörda som omställningen innebar kan man föreställa sig var just lärarnas farhåga, eftersom studenten inte självklart stod i centrum när tekniken handfast krävde denna plats. Faktum är att studenten ibland "försvann", vilket Zooms och Teams gallerier av svarta boxar, mystiska initialer, seriefigurer och avstängda mikrofoner vittnar om. I detta hav av pixlade personer skulle läraren navigera, skapa engagerande innehåll och samtidigt agera relationellt.

Enkätstudien vid Stockholms universitet visar att anpassningen till det "nya normala" har inneburit stora utmaningar för studenterna. Trots att 92 procent av

ner att utländska studenter, särskilt de som kommer från länder utanför Europa, har drabbats hårt.

DET NYA NORMALA?

Pandemins nödundervisning på distans har utsatt lärar-studentrelationen för drunkningsrisk på ett alltmer stormigt hav av mer eller mindre funktionella/dysfunktionella teknislösningar. Därför är det nödvändigt att skapa medvetenhet om hur människor kan sammanlänkas på nya sätt med hjälp av teknologin.

Lärare kan anpassa sig efter tekniken i en föränderlig tid. Vi ser det i texter där lärare återberättar vad som hände i övergången till distansundervisning i mars 2020 vid Jönköpings universitet. Den påtvingade digitala undervisningen verkar ha lett till att lärare också har fått utlopp för sin kreativitet. De har kunnat skapa ett kollegialt klimat där innovativt lärande kunnat uppstå och på relevanta sätt bli meningsfullt i nya lärandesammanhang. Institutionella strukturer behöver värna om dessa experimentella praktiker.

När lärare går över till digitala undervisningspraktiker krävs inte bara fungerande teknik och digital kompetens utan också en omprövning av undervisningsmetoder och en omformulering av synen på den pedagogiska relationen med studenten.

Pandemins vågsvall förde bort studenterna från campuslivets trygga ö. Det blir uppenbart att lärare behöver reflektera på nytt. Hur skapar man ett meningsfullt och tryggt pedagogiskt sammanhang i det digitala rummet? Större krav på informell kommunikation, förberedelse och mer engagerande läraaktiviteter blir påtagligt. Läraren behöver också föra upp en annan dimension av läraryrket till ytan, nämligen betydelsen av förtroendefulla, fungerande sociala relationer där studenten kan bli engagerad och motiverad både on-line och off-line.

Vi lärare behöver mer kunskap om hur tekniken under pandemin konfigurerar på kort och lång sikt med den pedagogiska kontexten, kommunikationen med studenterna, och vardagliga undervisningspraktikerna. Också, hur de olika verktyg vi använder även påverkar våra utbildningsvärderingar och undervisningskultur i högre utbildning.

VILKEN UNDERVISNINGSKULTUR FORMAS?

Digital teknik är inte bara "en cykel för hjärnan" som



I denna process FÖRSKÖTS
fokus från MÄNNISKAN till
maskinen.

studenterna kände sig bekväma med att använda den digitala tekniken som behövdes för studierna, fanns det flera faktorer som försvårade deltagandet, enligt CeUL:s rapport. Till exempel upplevde studenterna brist på social kontakt med kursare och lärare (63 procent), distraherande faktorer i den fysiska närmiljön (45 procent), bristfälliga möjligheter till god ergonomi (28 procent) och hälso- eller studierelaterad stress (26 procent). CeUL:s rapport betonar en sjunkande motivation för studierna hos studenterna.

Det är inte konstigt att det har varit en utmaning att upprätthålla god undervisningskvalitet i denna exceptionella situation.

Vid Jönköping University visar undersökningsresultat att konsekvenserna av digital undervisning har slagit olika hårt för olika studentgrupper. Inom ekonomifältet har studenterna förbättrat sina betyg, medan mer praktiskt orienterade områden, som sjuksköterskeprogrammet och förskolläraryrket, visar på tydligt försämrade resultat. Därutöver visar statistiken över studieprestatio-

Bill Gates en gång sa. Den är också det mest kraftfulla verktyget vi har för intellektuell och kulturell förändring. Hur vi aktivt och medvetet jobbar med och deltar i denna kulturella kursändring påverkar framtidens utbildning. Pandemin gör det tydligt att den påverkar oss alla och att tekniken blir ett alltmer viktigt verktyg för kommunikation, lärande, kunskapsproduktion och kunskapsirkulation.

Netflixproduktionen *The Social Dilemma* (Orlowski 2020) varnar oss för lättheten med vilken sociala plattformar (Facebook, Instagram etc.) tillhandahåller sociala tjänster i avgörande ögonblick i individens liv. Detta innebär att företag aktivt skapar och upprätthåller mellanmänniska kommunikationskanaler, samtidigt som de tillskansar sig makten över informationen som delas i våra möten. Zoom är ett annat exempel. Risken för missbruk blir i ljuset av detta uppenbar och pekar på betydelsen av att skapa förståelse för i vilken utsträckning nuvarande och framtida teknologi kan komma att ha inflytande över våra relationer med studenter och också över vår utbildningskultur i Norden.

Att lära sig att segla och styra på det digitala havet är

fortfarande ett nytt område för lärarna. Men detta räcker inte för att leverera kvalitetsundervisning. Vi behöver även ta ansvar för vilken lärande- och undervisningskultur som

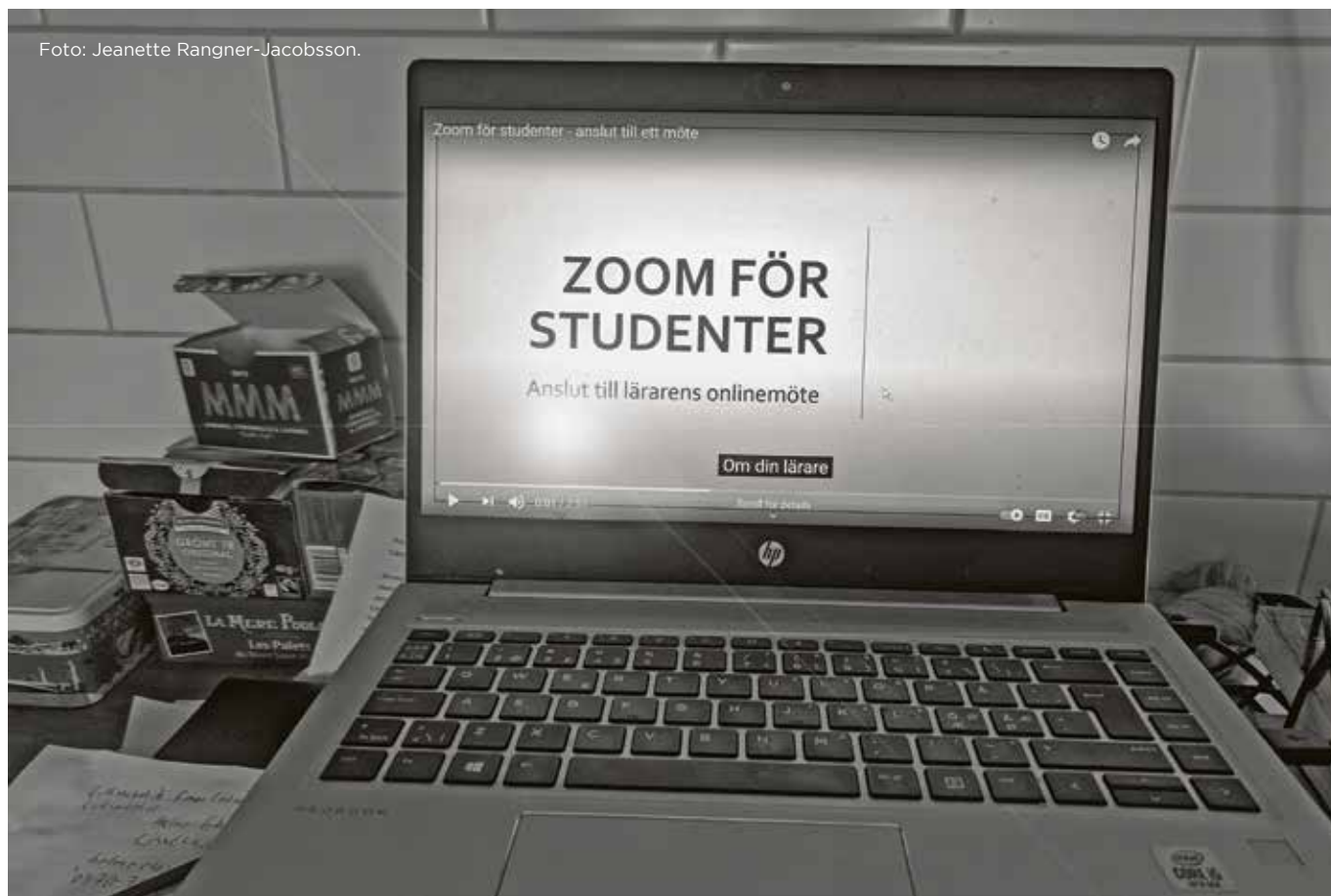
Institutionella STRUKTURER
behöver värna om dessa
EXPERIMENTELLA praktiker.



inrättar sig. Förtroendet, tilliten och omsorgen i relationen mellan lärare och student är nycklar till hög utbildningskvalitet med digitalisering inom högre utbildning. Hur fokuserar vi på dessa centrala komponenter i studenternas lärande? I den digitala vändningen behöver mer uppmärksamhet riktas mot lärar-studentrelationen, lärarnas profession och pedagogiskt ledarskap.

Av: **Teresa Cerratto Pargman**, docent vid Institutionen för data- och systemvetenskap, Stockholms universitet och **Ylva Lindberg**, forskningschef och professor i pedagogik vid Jönköping University.

Foto: Jeanette Rangner-Jacobsson.



En likvärdig skola?



Skolan i Sverige har kompensatoriska uppdrag som innebär att alla barn och elever ska få det stöd de behöver för att kunna göra en framgångsrik utbildningskarriär. Det innebär, enligt skollagen, att skolan ska kompensera skillnader mellan elevers olika förutsättningar till att kunna tillgodogöra sig utbildningen. Men gör skolan det? Vad säger forskningen? I den här artikeln kommer jag framför allt att redogöra för vad den utbildningssociologiska forskningen har påvisat om mötet mellan skolan och elever med arbetarklass- och/eller invandrarbakgrund. Min tes är att det finns fler likheter än olikheter.

Forskningen har påvisat att barn med utländsk bakgrund i högre utsträckning har sämre materiella villkor än elever med svensk bakgrund. Dessa barn har föräldrar med lägre inkomster och utbildningserfarenhet i såväl hemlandet som i Sverige. Forskningen har identifierat olika faktorer som påverkar invandrarelevernas utbildningsprestation. Dessa

Ger den svenska skolan alla elever samma **MÖJLIGHETER** att lyckas?

Finns det likheter mellan de problem svenska arbetarklassbarn och barn med **UTLÄNDSK** bakgrund kan uppleva i skolan? Sådana frågor diskuteras här av utbildningsforskaren **ALI OSMAN**.

är: skolsegregation, språk, den bristande överensstämmelsen mellan hem- och skolkultur, föräldrarnas sociala och kulturella kapital, lärarnas attityder, förhållningssätt och förväntningar, utbildningsinnehåll och skolkulturen.

Det finns olika tolkningar av förståelsen av begreppet ”arbetarklass”. Här används begreppet för att beskriva de som är anställda i de lägre nivåerna av arbetsmarknaden, mätt genom utbildning och lön.

I den här artikeln kommer jag presentera forskning om elever med arbetarklass- och/eller invandrarbakgrund med fokus på deras möte med den svenska skolan. Centralt är att synliggöra på vilket sätt de utmaningar som invandrarelever möter i den svenska skolan är väsensskilda från de utmaningar som arbetarklasselever har och har haft i mötet med skolan i ett klassamhälle.

BOSTADSOMRÅDET OCH SKOLPRESTATIONEN

Skolsegregationen är en av faktorerna som forskningen har lyft fram för att förklara den negativa utbildningsprestationen som återfinns bland elever i utsatta områden, även i Sverige. Jag hävdar, med stöd av forskningen, att segregationen är en konsekvens av ekonomiska förutsättningar. Det betyder att segregerade områden skapas genom att grupper med svaga ekonomiska resurser ham-



nar i samma bostadsområde. Internationell och nationell forskning samt rapporter från Pisa visar att invandrarbarn som går i en skola i ett segregerat område inte uppnår de betyg på högstadiet som krävs att komma in på de nationella programmen.

Det är viktigt att påpeka att statistiska undersökningar och registerdata visar att det som påverkar meritpoäng/värde mest är de socioekonomiska förhållandena. Detta gäller även för utrikes födda som varit i Sverige mer än 4 år. De som är födda utomlands och som bott en kortare tid i Sverige, har även med hänsyn till olika socioekonomiska förutsättningar lägre meritvärde än svenskfödda. Detta är ett mönster som återfinns även i internationella studier. I Lambeth, en stadsdel i London, har man nyligen studerat hinder för lärande och strategier för att höja prestationerna i skolorna. Studien fann att de viktigaste resultaten visade på att prestationerna för vita arbetarklasselever konsekvent var lägre än för andra barn. Denna underprestation har defi-

nierats som en utmaning för såväl skolor som beslutsfattare i England. Denna typ av studie finns inte i Sverige.

SKOLOR I UTSATTA OMRÅDEN

Skolor i utsatta områden har under lång tid utsatts för utmaningar, gränsprövningar och ökade skillnader vad gäller utbildningsprestation. Miljonprogrammets skola har en dominerande andel elever med annan bakgrund än svensk, med varierande kulturellt och socialt kapital. Att det finns tydliga skillnader i studieresultat mellan elever i olika upptagningsområden eller mellan elever med utländsk bakgrund och elever med så kallad "etnisk svensk" bakgrund är ingen nyhet. Enligt Statistiska centralbyrån är barn som bor i områden med stor andel elever med utländsk bakgrund i större utsträckning obehöriga till gymnasiet jämfört med barn som bor i andra områden.

Skolverkets rapporter visar att spridningen mellan skolornas genomsnittliga resultat har ökat mer än spridningen

mellan elevers resultat. Dessa skillnader i resultat beror dels på upptagningsområdets socioekonomiska status, dels på föräldrarnas utbildningsbakgrund. Det visar sig också att andelen lågpresterande elever spelar roll för den enskilde elevens prestationer. Många elever med annan bakgrund än svensk (framför allt första generationens invandrare) börjar ofta på en lägre nivå än andra, mer resursstarka, elever och många gånger saknar de studiehjälp från hemmet.

Enligt Skolverkets analys är det de redan lågpresterande eleverna som tappar mest i Pisa-mätningen, då dessa uppvisar ett sämre resultat än andra elever i jämförelse med tidigare mätningar. PISA 2012 pekar också på en ökad skolsegregation då mätningen visar på stora skillnader mellan skolors genomsnittliga resultat. En skillnad som också drar ned kunskapen på nationell nivå. Denna skillnad visar inte enbart att lågpresterande skolor fortsätter att dra ned skolornas genomsnittliga resultat. Rapporten visar också att likvärdigheten försämrats eftersom det svenska skolsystemet misslyckats med att erbjuda och upprätthålla en likvärdig skola oavsett social bakgrund och ekonomiska möjligheter. Skolan präglas av medelklassens normer

och värderingar och därför tenderar den att upprätthålla skillnader i stället för att utjämna dem.

Att barn med invandrar- och arbetarklassbakgrund får

Det visar sig också att
ANDELEN lågpresterande
elever spelar roll för
den enskilde ELEVENS
prestationer.

ett negativt utbildningsresultat påvisade forskningen redan på 1970-talet. Det finns forskare som argumenterar för att när arbetarklass-/invandrarbarn lyckas med en framgångsrik utbildningskarriär innebär detta inte att det skett en uppvärdering av arbetarklassidentiteten utan om ett nertonande av densamma. Utbildningen blir till en flykt eller som revansch. Detta exemplifieras av ett citat i en av mina studier:



Två män undervisas i svenska. Foto: okänd. Lärarnas Riksförbunds arkiv, TAM-Arkiv.

För att lyckas i Sverige måste du vara bättre än Magnus. Jag valde en utbildning med status för att göra det. Vad jag vet är att jag aldrig kommer att accepteras som Magnus – du vet att det finns en stor skillnad mellan Mohammed och Magnus i Sverige. (Man 18)

SPRÅKETS BETYDELSE

På grund av den migration vi har haft till Sverige under de senaste två årtiondena präglas svenska skolor av språklig och kulturell mångfald. Ungefär vart femte barn har två- eller fler språk. I forskningen identifieras språket som ett problem för att invandrare ska uppnå kunskapskraven. Detta gäller också arbetarklassbarns språk. Forskarna har påvisat att arbetarklassbarnens språk har definierats som ett problem för utbildningsresultaten ända sedan massutbildning introducerades. År 1921 uppgav exempelvis Newbolt-rapporten i England att det är utmanande för lärare i grundskolor att eleverna anammat ett dåligt språk i hemmet och på gatan, och att de måste lära om när de kommer till skolan.

Sociologen Basil Bernstein har studerat förhållandet mellan social klass och språk. Han har visat – i en bok utgiven 1971 – hur de svarta barnens och arbetarklassbarnens språk i klassrumssituationen användes som en förklaring till deras misslyckanden. Bernsteins argument var att barn i arbetarklassen är missgynnade i skolan eftersom de inte har tillgång till den utarbetade koden som används i skolan. Det är också viktigt att påpeka att språkdebatten i skolan har en ideologisk dimension som inte görs explicit.

SPRÅK OCH MODERSMÅLSUNDERVISNING

Forskningen har entydigt visat att hemspråksundervisningen gör det lättare för barnen att kunna skaffa sig ett rikt och mångfacetterat språk på svenska. Sverige har en lång tradition av hemspråks-/modersmålsundervisning där barnen undervisas efter skoltid. Efter kommunaliseringen av skolan har, trots den ökande migrationen, modersmålsundervisningen och dess status inte stärkts. De som undervisar har – generellt sett – ingen pedagogisk utbildning. Det finns andra länder som gått i annan riktning. I t.ex. delstaten Kalifornien, USA, är det praxis att låta nyanlända barn inleda sin skolgång på sitt modersmål. När de sedan fått en tillräckligt stor vokabulär på engelska slussas de in i det

ordinarie skolsystemet. Trots att forskningen alltså har visat på modersmålsundervisningens värde för den språkliga utvecklingen har den, i den politiska debatten, lyfts fram som något kontroversiellt. ”Lär barnen svenska istället”, är en mening som återkommer.

Detta synsätt är i linje med en politisk och ideologisk strömning i flera europeiska länder som kräver att barn till migranter inte ska få modersmålsundervisning. Argumenten bakom är att detta skulle hämma språkutvecklingen i landets officiella språk. En evidensbaserad politik hade gett skolorna ekonomiska resurser men också stöd till att bedriva en kvalitativ modersmålsundervisning. Om politiker litade mer på vetenskap än på populistiska debatter hade försvaret av modersmålsundervisningen troligen varit starkare, både ur ett moraliskt och ett ekonomiskt perspektiv. Med mer medel till modersmålsundervisningen hade kvalitén på utbildning kunnat bibehållas snarare än urvattnats. Detta menar jag skulle gynna barn till invandrare, särskilt dem som kommit till Sverige i tonåren.

I FOTSPÅREN PÅ MOTSTÅNDSKRAFTIGA UNGA

Det finns en rad studier som menar att studiemisslyckanden, avhopp och låg prestation i skolan bland barn till invandrare och fattiga infödda svenskar har att göra med deras brist på kulturellt kapital. Vi vet också att högpressterande elever med denna bakgrund i lägre utsträckning träder in i högre utbildning eller söker sig till prestigefyllda studievägar jämfört med jämbördigt presterande elever från medelklass och övre medelklass. Det finns emellertid en ökande andel unga med invandrarbakgrund som trots en dålig start lyckas bra i skolan och tar sig vidare i utbildningssystemet.

Jag är projektledare för ett forskningsprojekt som heter: ”I fotspåren på motståndskraftiga ungdomar”. Syftet med denna studie är att undersöka vad som ligger bakom att invandrarbarn som kommer från familjer med lågt kulturellt kapital lyckas med en akademisk karriär. En stor del av de som ingår i studien har invandrarbakgrund, med lågt kulturellt, socialt och ekonomiskt kapital. Studien visar att det är tre faktorer som har betydelse för att dessa ”resursfattiga” elever blir framgångsrika i skolan. Dessa faktorer är: 1) akademiskt och emotionellt stöd från lärarna, 2) en omtänksam hemmiljö och ovillkorligt emotionellt stöd, och

3) umgänge med skolkamrater som har liknande utbildningsambitioner som de själva har.

Att elever har lärare som stöttar dem både akademiskt och emotionellt bygger på att lärarna förstår vilket stöd de behöver ge elever som har lågutbildade föräldrar. Lärare är idag utbildade till att verka i ett institutionellt sammanhang där föräldrarna förväntas att engagera sig i skolan och ha förmåga att stötta sina barn socialt och kunskapsmässigt. Dessutom har lärarna mer och mer fått en handledande roll i relation till elevernas lärande. Detta i kontrast till att många invandrarföräldrar har en bild av lärare som en auktoritet som bär ansvaret för barnets lärande.

NÅGRA AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Vi behöver tydliggöra gång på gång i det offentliga samtalet att elever med invandrarbakgrund och deras anhöriga inte är en homogen grupp. Olika flyktig-/migrantgrupper kommer till Sverige med olika förutsättningar när det gäller utbildning. Nyanlända som kommer från länder med fungerande utbildningssystem och föräldrar med högre utbildning står ganska väl rustade när det gäller att hjälpa sig själva och sina barn. Forskning har påvisat att flyktingar från exempelvis Balkan och Iran har klarat sig bra jämfört med andra skyddsbehövande, bland annat på grund av deras utbildningsbakgrund. Barn från länder som Somalia och Afghanistan bär ofta med sig erfarenheter av ett turbulent uppbrott, perioder i flyktingläger, en lång flykt via flera länder, osv., vilket på flera sätt försvårar mötet med den svenska skolan.

Värt att poängtera är att det finns forskning som visar att om man kontrollerar utbildningsbakgrunden presterar t.ex. somaliska barn lika bra som andra barn med liknade bakgrund. En framgångsrik skolkarriär underlättas, i dagens svenska skola, av resursstarka föräldrar som kan hjälpa sina barn med såväl studieteknik som läxhjälp. När det gäller skolans förväntningar på föräldrarna kommer många nyanlända föräldrar till korta. Men, även om skolan i dag uppfattas som en arena för att reproducera den rådande samhällsstrukturen, så visar forskning att skolan och särskilt lärarna är betydelsefulla för att förstå de marginaliserade elevernas möte med den svenska skolan.

Det finns studier som pekar på att lärare ofta upplever professionella kriser, medvetet eller omedvetet, kring hur man hanterar kulturella skillnader i skolmiljön. På samma

sätt visar andra studier att lärare i segregerade skolor (i sin undervisningsmetod) inte utgår från barnens behov utan snarare från en standard-elev som harmoniserar med en svensk medelklasselev. I diskussionen om underprestation av barn med invandrarbakgrund nämns eller undersöks sällan hur lärarutbildningen förbereder blivande lärare för

När det gäller skolans
FÖRVÄNTNINGAR på
föräldrarna kommer många
nyanlända FÖRÄLDRAR
till korta.

att arbeta eller undervisa elever i både segregerade och desegregerade skolor. Svenska studier visar att många lärare i sin yrkesutövning kämpar med problem relaterade till elevernas olika kulturella och språkliga bakgrund och med föräldrars bristande utbildningserfarenhet. För att lärarna ska möta eleverna på ett adekvat sätt måste vi granska hur lärarutbildningen utrustar blivande lärare för dagens skola, inklusive de i utsatta områden.

Jag vill betona att om man jämför studier som har tittat på arbetarklassbarns möte med den engelska eller svenska skolan med studier som tittat på invandrarbarns möte med den svenska skolan så finns det mer som förenar dem än skiljer dem åt. Det kanske är dags att gå tillbaka till utredningar och politik som på allvar tog tag i uppdraget med den kompensatoriska skolan. Konkret, de som hade skarpa förslag för hur politiken kan bidra till att utjämna skolprestationen mellan barn med arbetarklassbakgrund och barn som kommer från medelklassen eller överklassen. Vi som forskar om utbildning och integration skulle vinna på att i större utsträckning gå tillbaka till svensk och internationell klassforskning och se vad vi kan lära oss av den. Idag tenderar vi att söka svar i kulturella skillnader istället för att se de mekanismer som är gemensamma för olika grupper av barn som inte kommer till sin rätt i det svenska skolsystemet.

Av: [Ali Osman](#), docent i pedagogik vid Stockholms universitet.

Skolsegregation – en tickande bomb

DEBATTEN om marknadsskolan har varit intensiv under den gångna hösten. Skolpengens konstruktion och FRISKOLORS rätt till kö har debatterats flitigt sedan tiden för remissvar på Björn Åstrands utredning gick ut sista november.

Jag skrev en bok i höstas som heter *En tickande bomb, en bok om skolsegregation* där jag med ett inifrån-perspektiv förklarar hur eleverna drabbas av konkurrensen mellan skolor. Under åren 1998–2015 ökade skillnaden i meritpoäng från 23 till 46 poäng mellan de elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning och föräldrar som bara har gymnasial utbildning. Skillnaderna har fortsatt att öka mellan 2015 och 2019.

I min vardag som rektor i Hammarkullen möter jag elever som är födda i Sverige, men som vistas i en miljö där svenska är minoritetsspråk. Jag möter elever som inte har böcker hemma, som är trötta, hungriga och som saknar kläder för alla väder. Jag möter många elever som inte har något studiestöd hemma. Friskolornas mer lättundervisade elevunderlag sker på bekostnad av de elever som går kvar i den kommunala skolan. Konkurrens mellan skolor kan aldrig leda till bättre kvalitet eftersom det alltid är några som får betala priset när andra elever lämnar skolan. När jag åker spårvagn från centrala Göteborg till Hammarkullen förkortas livet och hälsan försämras för mina elever vid varje station eftersom barnen i Hammarkullen lever i snitt 5–7 år kortare liv om man jämför med barn som växer upp i Billdal. Göteborg är en av Sveriges mest segregerade städer där skillnaden i resultat mellan den skola med lägst respektive högst betyg är cirka 70 %. Samtidigt som alla vi som arbetar i Göteborgs ytterområden gör allt vi kan för att skapa goda förutsättningar för våra elever att klara grundskolan med fullständiga betyg attraherar friskolorna en hög andel elever som kommer från akademiska hem. I Göteborg

är nio av tio skolor med högst andel föräldrar med eftergymnasial utbildning fristående skolor.

Långtidsutredningen från 2019 kom fram till att 50 procent av elevernas meritvärde går att härleda till elevernas bakgrund vilket gör att föräldrarnas utbildningsbakgrund är den enskilt viktigaste faktorn för skolframgång, samtidigt som det är den segregeringande faktorn i svensk skola.

Vad ska vi då göra åt detta?

Jag menar att vi måste börja komma till rätta med skolsegregationen genom att göra förbättringar inom rådande system. Vi behöver genomföra Björn Åstrands förslag som han för fram i utredningen *En mer likvärdig skola, minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning* som presenterades i april 2020. Vi måste reformera skolvalet för att skapa likvärdiga förutsättningar mellan kommunala och enskilda huvudmän och vi måste sänka ersättningen till friskolorna eftersom de är överkompenserade med vårt skolpengssystem. Eftersom det är kommunen som har utbudsansvaret, alltså ansvar för att alla invånare har skolplacering är det rimligt att de får ersättning för det uppdraget. Vi har skapat ett skolsystem där vissa elevgrupper misslyckas i skolan och jag menar att det sliter isär samhället. Det är det som är den tickande bomben.

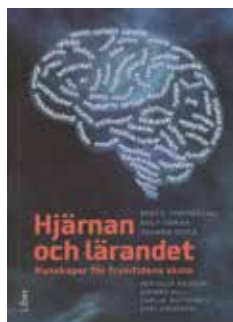
Av: Linnea Lindquist, Rektor, skoldebattör och författare till boken *En tickande bomb, en bok om skolsegregation*



Linnea Lindquist. Pressbild.



Hjärnan och utbildningen



Hjärnan och lärandet: kunskaper för framtidens skola. Bertil Thomas (red). Liber AB. 2020.

Idag kanske vi överbetonar kunskaper om ett enskilt organ. Men faktum är att vetandet om hur vår hjärna fungerar har växt explosionsartat på några få decennier. En strid ström av litteratur handlar om denna forskning.

Boken *Hjärnan och lärandet: kunskaper för framtidens skola* är ett aktuellt exempel. Det är en tunn (174 sidor) skrift som givits ut av Neuroforum i Göteborg. Det är ett nätverk av forskare, lärare och studenter som är intresserade av neurovetenskapens tillämpningar i skolan. Skriften är främst avsedd att användas vid utbildning av lärare på alla nivåer samt i annan undervisning på gymnasium och universitet.

Boken är indelad i elva kapitel som avhandlar olika områden där kunskaper om hjärnan kan vara till nytta för lärare och pedagoger. På ett systematiskt sätt går bokens författare igenom sådant som minne och minnesforskning, stresshantering och hur kunskaper om hjärnan kan belysa

risker och möjligheter med den ökade användningen av datorer, surfplattor och mobiler i skolorna.

En viktig kunskap som alla – enligt författarna – borde ta del av handlar om hjärnans plasticitet. Den upptäckten har av vissa forskare betraktats som så viktig att den kallats för den femte stora vetenskapliga revolutionen (i nivå med Kopernikus upptäckter om solsystemets uppbyggnad på 1500-talet och Darwins upptäckter om evolutionen på 1800-talet). Endast för några årtionden sedan trodde forskarna att hjärnan var oföränderlig. Idag vet vi att vår hjärna verkligen kan förändras. Mängder med nya kopplingar och hjärnceller skapas varje dag. När vi vaknar på morgonen har vi inte riktigt samma hjärna som när vi somnade kvällen innan. Våra tankar och handlingar påverkar hur hjärnan utvecklas. Det för tankarna till den moderna epigenetiken som studerar samspelet mellan gener och miljö. Det har nämligen visat sig att gener för olika egenskaper kan slås på och av till följd av miljöns inverkan. En människa kan t.ex. ha medfödda anlag för en viss sjukdom, men det kan vara först efter en extra stressig tid som genen aktiveras.

Ett intressant avsnitt i boken handlar om kreativitet. I Sydkorea – som författarna anser är ett föregångsland på detta område – har man infört kreativitet som skolämne. Frågan är hur en kreativ miljö kan skapas.

Hjärnan består av 100 miljarder

nervceller som i sin tur är hopkopplade med upp till 10 000 andra nervceller vardera. Vi vet att det äger rum en enorm aktivitet i dessa nervceller, men att bara en ytterst liten bråkdel av denna omfattande aktivitet blir medveten. När vi söker efter nya kreativa idéer är det en begränsning att medvetandet inte samtidigt har tillgång till mer än en mycket liten del av det enorma material vår hjärna rymmer. Vi kan jämföra medvetandet med det lilla område som kan lysas upp med den smala ljuskägeln på en ficklampa när vi befinner oss på en stor och mörk vind med massor av böcker och föremål. De föremål som finns inom ljuskäglans område är vi fullt medvetna om, men de andra föremålen finns inte i vårt medvetande. Vårt arbetsminne gör att vi ofta endast kan tänka en tanke åt gången med full koncentration. Kreativitet kräver en förmåga att kombinera två eller flera idéer som ingen tidigare tänkt på att kombinera. Alltså kräver kreativitet en förmåga att lyfta blicken, att tänka utanför den lilla box man ofta fastnar i. Den förmågan kan framkallas på olika sätt, exempelvis genom att byta miljö, ta en paus eller kanske ”sova på saken”.

Det finns alltså mycket för lärarkåren att lära och diskutera i den nyutkomna boken. Litteraturhänvisningar för fördjupade studier avslutar varje kapitel. Kanske kan den också sägas vara en självhjälpbok för att ”lyckas i livet”. Frågan är om den också gör oss lyckliga?

En feminist mot strömmen?



Litteratur: Den motvilliga feministen: En biografi om riksdagskvinnan och sjuksköterskan Bertha Wellin. Av: Sara Heyman. Verbal förlag, 2021.

Kan man vara feminist mot sin vilja? Journalisten och sjuksköterskan Sara Heymans nya bok "Den motvilliga feministen" handlar om sjuksköterskepiön Bertha Wellin och hennes motsägelsefulla gärning.

Då kravet på allmän rösträtt blev alltmer uttalat under 1900-talets början är motståndet starkt. Bertha Wellin är aktiv i det konservativa partiet *Allmänna valmansförbundet* som motsätter sig kvinnlig rösträtt. Hon grundar *Stockholms moderata kvinnoförbund* som ställer sig neutral i rösträttsfrågan. Organisationen kritiserar också den samtida kvinnorörelsen. Samtidigt driver Bertha frågor som berör kvinnors rättigheter som ledamot i betydelsefulla styrelser och som ordförande i Svensk sjuksköterskeförening. Och när kvinnor 1921 för första gången fick rösta och röstas in i riksdagen var hon en av dem som tog klivet in i maktens korridorer.

Det är över denna märkliga och kraftfulla kvinna som journalisten

och sjuksköterskan Sara Heyman nu skrivit en biografi. Heymans bok lyfter fram det motsägelsefulla i hennes väsen. Bertha är konservativ och stöder t.o.m. Rasbiologiska institutet när de kräver mer pengar. Men hon bryter också mot sin tids normer. Hon klipper sitt hår kort, lever ihop med en annan kvinna och tycker att sjuksköterskorna ska sluta att niga. Är Bertha queer?

Det hon motsätter sig är att sjuksköterskeyrket utvecklas i alltför mekanisk och materialistisk riktning. Bertha ser yrket som ett kall. Sjuksköterskornas värv kan inte jämföras med industriarbetarnas. Sjuksköterskorna kan inte, liksom de, avsluta sitt arbete exakt vid ett visst klockslag, menar hon.

Den strategi som Bertha Wellin väljer kan sägas vara att verka inom ramarna för vad som redan är möjligt. Hon vill se fler kvinnor i sjukvårdens styrelser. Enligt Sara Heyman resonerade hon på följande sätt: "Varför skrika sig hes om rösträtt, som kräver en grundlagsändring, när inget konkret hindrar kvinnorna från att placera sina rumpor på stolarna i sjukhusstyrelsernas rum?". Frågan om styrelserepresentation kan tyckas vara en oviktig fråga jämfört med den allmänna rösträttens princip. Men trots att det – precis som Bertha påpekade – inte fanns några formella juridiska hinder mot kvinnlig styrelserepresentation, var motståndet kompakt. Det var i

själva verket så att riksdagen började få en större kvinnlig representation långt innan landets sjukhusledning. Kanske kan hennes inställning på vissa sätt sägas knyta an till det synsätt som framfördes på "Kvinnor Kan"-mässorna långt senare? Hon trodde på kvinnornas egen kraft och hon verkade för att de skulle bygga nätverk.

Som ordförande för Svensk sjuksköterskeförening argumenterade hon för att organisationen skulle förbli en professionsförening gentemot de allt starkare kraven på att den skulle utvecklas i facklig riktning. I denna strid förlorade Bertha Wellin. På 1933 års kongress beslöts det att föreningen skulle ombildas till en modern fackförening. Beslutet föranledde Bertha att – efter att hon under flera decennier varit föreningens drivande kraft – under dramatiska former avsäga sig ordförandeskapet.

Det är en välskriven bok om en fascinerande kvinna som Sara Heyman åstadkommit. Det är också glädjande att hon besökt TAM-Arkiv. I vårt arkiv där Svensk Sjuksköterskeförenings handlingar förvaras återfinns ett litet personarkiv med tre små volymer om Bertha Wellin. Sara Heyman har studerat dem. *Den motvilliga feministen* är alltså ett exempel på hur våra arkiv kan bidra med värdefull kunskap. Vi får hoppas att fler uppmärksammar en plats som Sara gestaltar på följande sätt "ett undanskymt område i Ulvsunda, en anonym port, två trappor upp".



DOKUMENT OM UTBILDNING

På TAM-Arkiv finns det rikligt med dokument kring utbildningsfrågor, lärare och hur det svenska skolväsendet har utvecklats. Både Lärarförbundets och Lärarnas Riksförbunds arkiv finns på TAM. Dessa två förbund har också föregångare och även dessa organisationers handlingar finns bevarade.

Här visas några nummer av tidningen Jultomten: Skolbarnens jultidning utgiven av Svensk Läraretidning. De kommer från SAF:s (Sveriges Allmänna Folkskollärareförenings) arkiv. På den utmärkta hemsidan om lärarnas historia www.lararnashistoria.se har TAM-Arkiv publicerat mängder av sökbara dokument om utbildningsfrågor och där finns också intressanta artiklar skrivna av forskare.



Jultomten: jultidning utgiven av Svensk Läraretidning. Sveriges Allmänna Folkskollärareförenings (SAF:s) arkiv, TAM-Arkiv.

Jultomten: jultidning utgiven av Svensk Läraretidning. Sveriges Allmänna Folkskollärareförenings (SAF:s) arkiv, TAM-Arkiv.



Jultomten: jultidning utgiven av Svensk Läraretidning. Sveriges Allmänna Folkskollärareförenings (SAF:s) arkiv, TAM-Arkiv.

Nästa nr
kommer i
HÖST

TAM-Arkiv har källorna till tjänstemännens och akademikernas historia. Vi bevarar, ordnar, tillgängliggör och främjar forskning på arkiven. Adressen är Grindstuvägen 48-50, Bromma.
Hemsida: www.tam-arkiv.se





Koppning under medeltiden. Foto: okänd. Farmaciförbundets arkiv, TAM-Arkiv.